

TANÁCSOK ÍRÓKNAK

Duncan Shelley

Folyamatosan frissítve. Verzió: 1.0

Brooks Kiadó

I.

Ha kéréstlenül kéziratot küldesz egy kiadónak, hiába várod majd a visszajelzést.

Inkább írd nekik, vagy hívd fel őket: kérdezd meg, fogadnak-e kéziratokat, és ha igen, mi az, amit kérnek?

Rövid cselekményvázlatot szeretnének? Az első fejezetet? Az első tíz oldalt? Milyen betűtípussal? Mekkora betűvel? Milyen sorközzel? Milyen formátumban?

Ezek mind fontos kérdések, amikre választ kell találnod. Ha megvannak a válaszok, tejesítsd az igényeket.

Hollywoodban csak azt tekintik forgatókönyvnek, ami az elvárt szoftverrel készült.

2.

Az alkotói válság általam ismert egyetlen oka az író azon törekvése, hogy megfeleljen bizonyos (kiadói, olvasói) igényeknek, amiket nem ismer eléggé, vagy amikkel nem ért egyet.

A kiadásért, elismerésért, sikerért, pénzért írni nagyon nehéz, és azt eredményezi, hogy az író nem a sztorival törődik, hanem valami mással: próbálja kitalálni, mik az elvárások.

De az elvárások valójában mindig ugyanazok: jó sztori, jól megírva.

3.

Az író ül, gyötri magát, újra és újra elveti, ami eszébe jut, vagy egyáltalán nem jut eszébe semmi, teljesen üres a feje. Ez a jelenség a műkedvelők sajátja. Valójában egyáltalán nem ilyen az alkotás.

Az alkotás nem igényel őrlődést, szenvedést, küszködést, pótszereket.

Kezdetben van egy gondolat, amelyet adott fázisokon át bontanak ki, míg végül ott a kész történet a papíron.

Valójában annyi oldalról kell megvizsgálnunk és megterveznünk a sztorinkat, hogy az bőven ad nekünk elegendő szempontot és elképzelést.

A gondolatot ötletté fejlesztjük, az ötletet cselekményvázlattá, a cselekményvázlatot dramaturgiai szerkezeté; kidolgozzuk a cselekményt a logika, a rejtélyek, a feszültség, a fordulatok, a karakterek oldaláról; mindezt kellő kutatómunkával és a háttérvilág előzetes megtervezésével támogatjuk meg. A cselekményszálakat a valószínűség, a valószínűség, és a hatásosság szempontjai alapján fűzzük össze. Végül mindezt egységes egészzé dolgozzuk, és oly módon fogalmazzuk meg, hogy a szöveg az elvárt hangulatot közvetítse az olvasó felé.

4.

A döntésekkel kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy a skála két végén a harcos és az író áll.

A harcosnak azonnal döntenie kell, az író viszont nem dönthet azonnal.

Ha a harcos nem dönt, vagy leragad az egyik döntésénél, annak halál lehet a jutalma.

Ha az író dönt, majd továbblép, annak az eredménye üres, közhelyes szemét, és nem egy sztori.

Az író hoz egy döntést egy adott kérdéssel kapcsolatban, de nem megy tovább, hanem hoz egy másik döntést, azután egy másik döntést, azután egy másik döntést, azután egy másik döntést... Több tucat, több száz, több ezer döntést – ugyanarról.

Mi van, ha innen erre megy tovább a cselekmény? Mi van, ha arra? Mi van, ha amarra? Mi van, ha egy másik irányba? Az író nem harcos, nem dönt azonnal, nem egy lehetőséget vizsgál meg, hanem rengeteget.

A kreativitás azt jelenti, hogy sok döntést hozunk ugyanarról, majd kiválasztjuk a legjobbat.

5.

Az írói siker és a kiadói siker két külön dolog.

Az írói siker az, hogy azoknak az embereknek a többsége, akik szeretik azt a műfajt, amiben az író alkot, élvezettel olvassák végig a történetét, utána keresik az író más munkáit, és könyvét ajánlják az ismerőseiknek.

A kiadó sikere a példányszám.

Ha egy író könyvéből megvásárolnak tízmillió példányt, akkor ettől ő még nem lesz sikeres író.

Ugyanígy, ha egy kiadó kiadja a kedvelt írók könyveit, és özönlének az elismerő levelek, az nem a kiadó sikere, hanem az íróké.

Az író megmérettetése akkor kezdődik, amikor valaki nekiül, hogy elolvassa, amit írt.

Tragikus, amikor a sikeres kiadók pocsék írókat dédelgetnek, és amikor a sikeres írók dilettáns kiadók iránti szimpátiájuk miatt nem élnek igazi életet.

6.

A társadalom azt tekinti írónak, akinek megjelent már legalább egy könyve. A könyvkiadók is azt tekintik írónak, aki publikált már.

Meglehet, az első publikálásért meg kell dolgoznunk, de utána könnyebb lesz.

Nem tekinthetjük úgy az első könyvünket, mint az egyetlen esélyünket, vagy mint életünk csúcspontját. Annak kell látnunk, ami: próbálkozásnak.

A fő feladatunk, hogy eljuttassuk a közönséghez, és visszajelzéseket kapjunk, amiket fel tudunk használni a fejlődéshez.

Nem baj, ha az első könyvünk alacsony példányszámban jelenik meg, és az sem probléma, ha kevés jogdíjat kapunk, vagy nem kapunk jogdíjat.

Egy elsőkönyves orosz író „Metro 2033” című regényét feltette az internetre, ahonnan ingyen letölthette bárki. Ily módon 400 ezer példány talált gazdára néhány hónap alatt. Egyetlen fillér jogdíjat sem kapott. Ám nemzetközi szinten felfigyeltek az íróra, regényét azóta több ország is megvásárolta, videojáték készült belőle, és minden bizonnyal, közeledik a film is.

7.

Az egyik lehetséges hiba, amit az író elkövethet, az, hogy a hőseit annyira szereti, hogy nem ad nekik rossz tulajdonságokat, vagy annyira utálja őket, hogy csak rossz tulajdonságokkal látja el szegényeket.

Az ilyen kétdimenziós jellemábrázolás túlságosan szubjektív ahhoz, hogy elfogadható jellemeket hozzon létre. Ami erény az egyik embernek, nem az a másiknak.

Erény, ha valaki pedáns? Van, aki megőrül tőle.

Erény, ha valaki nagyon törődik a testével? Van, aki szerint ez a lelki sivárság jele.

Erény, ha valaki tudatosan építi a karrierjét egy hatalmas vállalatnál? Van, aki szerint ő egy szimpla cégrabszolga.

Minden embernek vannak jó és rossz tulajdonságai, és megítélés kérdése, hogy melyik tulajdonsága jó és melyik rossz.

Nem indulhatunk ki magunkból, amikor szereplőinket megalkotjuk.

8.

A jegyzetelés elengedhetetlen.

Az ötlet korai megfogalmazásától a végső javítás lezárásáig folyamatosan jegyezzük az ötleteinket.

Tudnunk kell azonban, hogy a történet egysége és a szereplők jelleme fontosabb, mint az ötletek.

Nem erőszakolhatjuk bele a szövegbe minden ötletünket, mert van, aminek nincs benne hely.

Hollywoodban úgy tartják: a profi az, aki bármit képes eldobni.

9.

Egy valós lakcím soha nem lehet pontos, kivéve, ha hivatalról van szó.

Vajon milyen érzés lenne nekünk olvasni egy amerikai író regényét, melyben a főgonosz pedofil gyilkos pontosan ott lakik, ahol mi lakunk a valóságban? Abban az országban, abban a városban, abban az utcában, abban a házban (abban a lakásban).

Mi sem tehetjük meg, hogy szereplőink lakhelyét olyan címekre helyezzük, ami létezik. Az utca még rendben van, esetleg a házszám is, ha egy nagyobb lakóházzal van szó. Ha sokan laknak egy emeleten, még az emeletet is megadhatjuk. De ennél pontosabban szigorúan tilos.

Ízléstelen, és számíthatunk egy perre is.

10.

Egy történet szereplőjével (legyen akár egy novella, regény, dráma vagy film főhőse) mindössze néhány percet vagy néhány órát töltünk el.

Nem hónapokat és éveket, mint valódi életünk élő szereplőivel.

A kevés idő rákényszerít minket arra, hogy eltúlozzuk a szereplőink tulajdonságait.

Az életben száz és ezer alkalom adódik, hogy megfigyeljük, ahogyan higgadt barátunk higgadt, bátor ismerősünk bátor, ideggyenge kollégánk ideggyenge. Egy történetben ez nem lehetséges.

Emiatt az eltúlzás eszközéhez nyúlunk: a higgadt NAGYON higgadt, a bátor NAGYON bátor, az ideggyenge NAGYON ideggyenge.

Nem mutathatjuk be higgadt szereplőnket, amint idegeskedik, mert elkésik a találkozóról; amint aggódik a számlák miatt; amint elzékenyül egy hóvirág láttán. Ez nem színesíti, hanem fellazítja a karaktert. Nem higgadt lesz, hanem kaotikus, ilyen is meg olyan is.

II.

Ne ragadjunk le egyetlen sztorinál!

Találjunk ki 3-4-5 olyan történetet, amit érdemes megírni. Gondoljuk végig őket, és az ötleteket fejlesszük cselekményvázlattá.

Ha ezzel megvagyunk, és van 3-4-5 igazán jó koncepciónk, akkor ülünk le, és dolgozzuk össze őket, egyetlen történetté.

Abban a sztoriban aztán lesz potenciál, és garantáltan nem lesznek benne üresjáratok!

Ez nem mankó, és nem a fantáziátlan írók esélye. 5-600 oldal vagy 200 perc megtöltéséhez nagyon sok ötlet és gondolat kell. Minél *sűrűbb* a cselekmény, annál könnyebb olvasni. A töltelékszövegeket nehezen emésztik meg az emberek.

I2.

Az írónak élnie kell, hogy legyen miről írnia.

A könymoly nem művész. Könyveket olvasni, és írni belőlük egy újabb könyvet, nem igazi alkotás. Egy remete író csak a remeteségről írhat hitelesen, másról nem.

Kimenni a lóversenyre, beülni a kaszinóba, kihajózni a nyílt tengerre, érezni a lőpor szagát, félni az éjjeli erdőben, elszomorodni a temetőben, boldognak lenni a koncerten, ráköszönni a hercegre a hotel előcsarnokában... Ki élhetne színesebb, gazdagabb életet, mint egy író?

És kinek lenne inkább kötelessége ilyen életet élni, mint egy írónak?

I3.

A szó elszáll, az írás megmarad. Ebben áll az író felelőssége.

Alig találnánk olyan jó vagy rossz hatású mozgalmat az írott történelemben, amely ne egy könyvre épült volna.

Lehetünk kishitűek, nagyképűek, racionalisták, optimisták és pesszimisták, mégis azzal a hozzáállással kell írunk, hogy ha a könyvünket felkapják, akkor az hasznára legyen a világnak.

Nem kezelhetjük félvállról a felelősséget. A sztorink értékrendje központi kérdés.

I4.

Előzetes, körültekintő, alapos és szakszerű tervezés nélkül nem lehet regényt, drámát és forgatókönyvet írni.

Száz szobás kastélyt sem lehet építeni tervrajz nélkül.

Számtalan oka van annak, amiért a tervezést nem lehet kihagyni. Az egyik ok ezek közül a hibák kijavításának esélye.

Ha már megírtunk száz oldalt, és rájövünk, hogy az egész elhibázott, vagy teljesen felesleges, azt nagyon nehéz megemészteni.

Inkább azt mondjuk, hogy „Most már így marad”, vagy kitalálunk egy ideológiát, hogy a hiba miért nem hiba.

Nem könnyű érzelmileg feldolgozni, ha egy teljes épületszárnyat le kell bontanunk, mert valamit elrontottunk. Ha van terv, csupán kiradírozunk egy-két vonalat.

Az előzetes tervezés nagyságrendekkel emeli a minőséget.

I5.

A fordításon nem lehet spórolni.

A műfordítás egy szakma, amihez anyanyelvi szinten kell ismerni a két nyelvet, otthonosan kell mozogni a két kultúrában, és írói vénával kell rendelkezni.

Barátok, ismerősök, kettős anyanyelvűek, tolmácsok, zugfordítók (stb.) nem tudnak műfordítást készíteni.

A műfordító átértelmezi, átkonvertálja a másik kultúrára az adott szöveget, megtartva annak stílusát. Ez nem tükörfordítás, amelyben a szótári értelmezés a lényeg.

Nem lehetséges olyan zseniális regényt írni, amely ne változna amatőr fércmunkává a fordítás után, ha a fordító nem volt elég jó.

Ha spórolunk a fordításon, a sikert magát spóroljuk meg.

I6.

Az elkészült műfordítást technikai lektorálásnak is alá kell vetnünk. Ez a terminológiák helyességének ellenőrzését jelenti.

Írunk az internetről, szoftverekről, építészetről, autókról, gépészetről, fegyverekről, ételekről – mindegyiknek megvan a maga szakszókinccse, ami nagyon eltérő lehet a két országban.

Az is megeshet, hogy a fordító nem érti azt, amit leírunk, és emiatt pontatlanul fordítja le.

Egy konkrét példa: Az egyik amerikai fotórestaurátor szoftvert valaki magyarosította. Az illető nem értett a fotórestauráláshoz, így nem értette meg a szakkifejezéseket sem. Ahelyett, hogy vette volna magának a fáradságot, hogy utánanézzon, milyen szakszókinccset használnak Magyarországon a fotórestaurátorok, csupán szótárilag fordította le az effektek neveit. A program használata emiatt rendkívül nehézkéssé vált.

Újabb példa: Az egyik regényemben azt a szót használtam, hogy „géppisztoly”, ami az amerikai angolban „submachine gun” vagy „smg”. A fordító nem ismerte a katonai

terminológiát, és „automatic rifle”-ként fordította. Csakhogy az egy másik fegyverkategória. Az egész jelenet hülyeséggé változott, mert a szereplők géppisztoly helyett rohampuskát használtak.

I7.

A műfordítás ellenőrzésének egyik fontos fázisa a mértékegységek átszámolása és ellenőrzése, amennyiben olyan kultúrában kívánunk megjelenni, ahol másmilyen rendszert használnak.

Egy konkrét példa: Az egyik szereplőm 160 centi magas volt, és ezek ellenére rendkívül tekintélyparancsoló megjelenésű. A fordítónk kicsit belebonyolódott az amerikai mértékegységekbe, és a 160 centit 186 centinek számolta át. A tekintélyes megjelenésről tett megjegyzés pedig értelmét veszítette.

I8.

A korrektor az író utolsó védelmi vonala.

A korrektor feladata, hogy bejelölje a kéziratban talált nyelvtani hibákat, és javaslatot tegyen a kijavításuk módjára.

Nagyon fontos munkát végez, és semmit sem lenne szabad publikálni, ami nem ment át korrektor elemzésén.

A jó korrektor ugyanolyan nagy kincs, mint a jó író, és ugyanolyan ritka is. A jó korrektor nagyon ismeri a nyelvet, és pontosan ismeri saját hatáskörét.

Nem gondolja, hogy író – tudja, hogy korrektor.

Munkája létfontosságú, és sokat tesz hozzá a kézirat minőségéhez.

19.

A korrektor feladata nem a kézirat fejlesztése, hiszen ahhoz nem ért.

Nem feladata, hogy megváltoztassa, finomítsa, visszafogja az író stílusát, módosítsa egy jelenet hangulatát, vagy új jellemet eszeljen ki a szereplőknek.

A korrektor nem változtathat meg semmit, egyetlen vesszőt sem, az író írásos engedélye nélkül, melyet a szerzői jogi törvény garantál az író számára.

Nem engedhető meg, hogy a kézirat a korrektortól egyenest a tördelőhöz menjen. A korrektortól a kézirat visszatér az íróhoz, aki átnézi azt, elfogadja, amit jónak lát, és elutasítja, amit nem tart jónak.

A korrektúrát az író véglegesíti, nem a korrektor.

Nekem (is) jelent meg úgy könyvem, hogy a korrektor még utólag belenyúlt a szövegbe, és nem tájékoztattak erről. Emiatt olyan szavak kerültek a regénybe, amik nem az én szavaim, továbbá helytelenek, mert elrontották a jelenet hangulatát és logikátlaná tették a szereplőt.

20.

Fontos szabály, hogy ha a korrektor úgy adja át a korrektúrázott kéziratot, hogy ki vannak kapcsolva a korrektúra-jelek, a korrektúrát érvénytelennek kell tekinteni, a korrektort pedig ki kell rúgni.

Egy könyv minden betűjéért az író egyszemélyben vállal minden felelősséget.

Emiatt semmi olyan nem kerülhet a kéziratba, amihez ő maga nem járult hozzá.

Egy konkrét példa: A korrektor otthonában dolgozott a kéziratomon, arra járt a férje, belekukkantott a szövegbe, és mint a haditechnika szerelmese, azonnal kiszúrta, hogy azt írtam: „E2C”. Mondta a feleségének, hogy írja át „E3C”-re, mert az egy modernebb, újabb típus. A felesége átírta.

Nekem nem szóltak.

A már betördelt anyagban véletlenül vettem észre a változtatást.

Hogy mi zajlott le bennem, azt borítsa jótékony homály, a lényeg, hogy vissza lett változtatva az „E3C” „E2C”-re.

Mi a különbség a kettő között? Az „E2C” egy ötszemélyes kis repülőgép, amelyet felszereltek egy különleges radarrendszerrel; repülőgép-anyakajókon szolgál, az a feladata, hogy összehangolja a hadműveletet. Az „E3C” nem a modernebb verzió, hanem a régebbi. A nagyobb szám arra utal, hogy egy nagyobb repülőgépről van szó. Az „E3C” egy átalakított, hatalmas utasszállító repülőgép, melyet felszereltek egy különleges radarrendszerrel; szárazföldről indul bevetésre, feladata, hogy összehangolja a hadműveletet.

Az „E2C” körülbelül 240 méter kifutópályát igényel ahhoz, hogy fel- és leszálljon. Az „E3C” körülbelül 3.500 méter kifutópályát igényel ahhoz, hogy fel- és leszálljon.

Én utánanézttem, a haditechnika szakértő férj nem, a korrektor meg azt sem tudta, miről van szó.

Ha „E3C”-vel jelenik meg a regény, egyedül én veszítem el a hitelemet.

21.

A tördelést az írónak kell ellenőriznie.

Nagyon sok furcsaság történhet. Egész fejezetek tűnhetnek el tördelés közben. Az összes dőlt betűs kiemelés elpárologhat, márpedig ez a szöveg értelmét, hangulatát változtatja meg.

Valamennyi elválasztást egyesével kell ellenőrizni.

22.

A legtapasztaltabb profi is vakrepüléshez hasonlatosan ír. Írás közben nincs ott a közönsége, így nem tudja, mire mit reagálnak majd.

Emiatt minden írónak szüksége van tesztolvasókra.

25-30 tesztolvasó az ideális. Ekkora mennyiség kell ahhoz, hogy statisztikailag értékelni lehessen bizonyos visszajelzéseket.

Ha valamit sokan nem értenek, vagy nem szeretnek, akkor azt bizony változtatni kell. Ha csak egy-két embernek van vele gondja, akkor maradhat.

A tesztolvasók többsége nem fog beválni, mert nem mond használható véleményt. Vagy túl udvariasak, vagy túlságosan szakértőnek hiszik magukat.

25-30 bevált tesztolvasóval már csodákat lehet tenni.

23.

A szerzői jogi törvény (tördeléstől függően) 32-40 oldal terjedelmű.

Az internetről le lehet tölteni.

Minden írónak el kell olvasnia, meg kell értenie, és meg kell követelnie azt, ami benne van. Joga van hozzá.